

Čítanka IV. k Literatuře v kostce pro SŠ

také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.fragment.cz

Další e-knihy v edici:

Literatura v kostce pro SŠ – e-kniha

Čítanka I. k Literatuře v kostce pro SŠ – e-kniha

Čítanka II. k Literatuře v kostce pro SŠ – e-kniha

Čítanka III. k Literatuře v kostce pro SŠ – e-kniha

Čtenářský deník k Literatuře v kostce pro SŠ – e-kniha

Marie Sochrová

Čítanka IV. k Literatuře v kostce pro SŠ – e-kniha

Copyright © Fragment, 2011

Všechna práva vyhrazena.

Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

Přehledné grafické zpracování pomáhá ke snadné orientaci a zapamatování učiva.

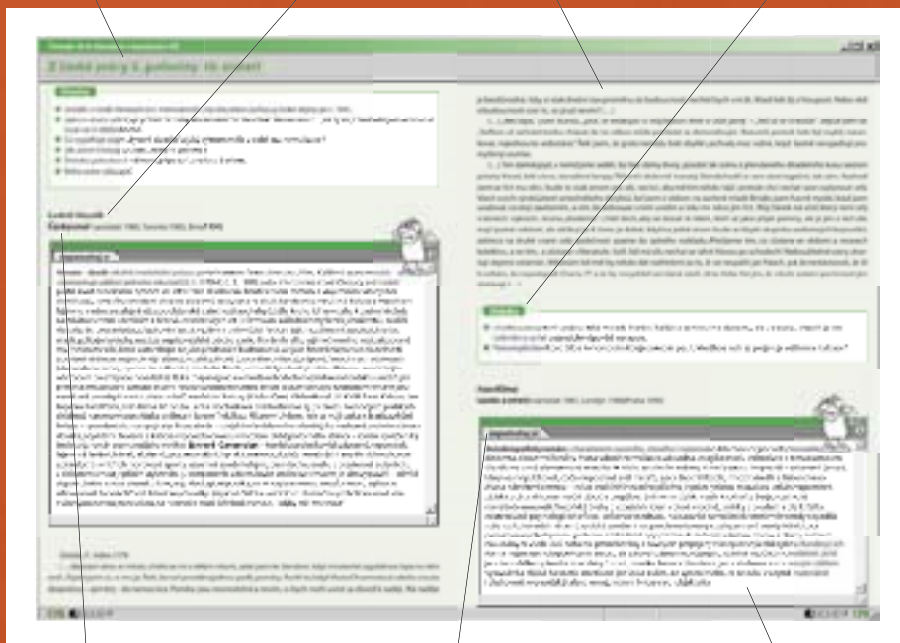
Učebnice obsahuje doporučené otázky k práci s vybranými texty z české a světové literatury.

hlavní kapitola

představitel žánru

vybraná ukážka

kontrolní otázky

název díla

vysvětlivka, poznámka, odkaz, atd.

výklad

vysvětlivka

odkaz

zapamatuj si

prečti si

zajímavost

pikantnost

ZE SVĚTOVÉ LITERATURY 2. POLOVINY 20. STOLETÍ	9
Francie	9
Jacques Prévert: Slova	9
Raymond Queneau: Stylistická cvičení	10
Albert Camus: Cizinec	12
Jean-Paul Sartre: Zeď	15
Alain Robbe-Grillet: Žárlivost	17
Samuel Beckett: Čekání na Godota	19
Eugène Ionesco: Plešatá zpěvačka	21
Itálie	23
Alberto Moravia: Horalka	23
Umberto Eco: Jméno růže	25
Anglicky píšící autoři	27
Kingsley Amis: Šťastný Jim	27
James Clavell: Král Krysa	30
George Orwell: 1984	32
J(ohn) R(onald) R(euel) Tolkien: Hobit aneb Cesta tam a zase zpátky	34
Německy píšící autoři	36
Heinrich Böll: Biliár o půl desáté	36
Friedrich Dürrenmatt: Fyzikové	38
USA	40
Lawrence Ferlinghetti: Obrazy zmizelého světa	40
Allen Ginsberg: Kvílení a jiné básně	41
Jack Kerouac: Na cestě	44
Joseph Heller: Hlava XXII	45
William Styron: Sophiina volba	48
Jerome David Salinger: Kdo chytá v žitě	49
Ray Douglas Bradbury: Martánská kronika	51
Charles Bukowski: Hollywood	53
Vladimir Nabokov: Lolita	54
Latinská Amerika	55
Gabriel García Márquez: Sto roků samoty	55
SSSR – Rusko	58
Vladimir Semjonovič Vysockij: Nerv	58
Jurij Vasiljevič Bondarev: Hořící sníh	59
Boris Leonidovič Pasternak: Doktor Živago	61
Alexandr Isajevič Solženicyn: Jeden den Ivana Děnisoviče	64
Michail Afanasjevič Bulgakov: Mistr a Markétka	65
Slovensko	68
Milan Rúfus: Zvony	68
Dominik Tatarka: Sám proti moci	68

Z ČESKÉ POEZIE 2. POLOVINY 20. STOLETÍ	69
1. Významné osobnosti starší generace – kontinuita české poezie	69
Vladimír Holan: Rudoarmejsí	69
Vladimír Holan: Na postupu	70
Vladimír Holan: Noc s Hamletem	71
Vladimír Holan: Bolest	73
Vladimír Holan: Sbohem?	74
Jaroslav Seifert: Příklad hlíny	74
Jaroslav Seifert: Píseň o Viktorce	75
Jaroslav Seifert: Maminka	77
Jaroslav Seifert: Koncert na ostrově	77
Jaroslav Seifert: Morový sloup	79
Jaroslav Seifert: Býti básníkem	80
František Halas: V řadě	81
František Halas: A co?	83
Vítězslav Nezval: Historický obraz	84
Vítězslav Nezval: Chrpy a města	85
František Hrubín: Jobova noc	86
František Hrubín: Hirošima	87
František Hrubín: Můj zpěv	89
František Hrubín: Proměna	90
František Hrubín: Romance pro křídlovku	92
Bohuslav Reynek: Podzimní motýli	94
Bohuslav Reynek: Sníh na zápraží	95
Bohuslav Reynek: Odlet vlaštovek	96
Jan Zahradníček: La Saletta	97
Jan Zahradníček: Znamení moci	99
Jan Zahradníček: Čtyři léta	100
2. Ukázky z poválečné socialisticky angažované poezie	101
Michal Sedloň: Krmička vepřů	101
Ivan Skála: Cizí hlas	102
3. Nová básnická generace – skupinové diferenciacie	102
Jiří Kolář: Ódy a variace	102
Jiří Kolář: Dny v roce	103
Jiří Kolář: Roky v dnech	104
Jiří Kolář: Prométheova játra	105
Jiří Kolář: Básně ticha	106
Jiří Kolář: Vršovický Ezop	107
Ivan Blatný: Paní Jitřenka	108
Ivan Blatný: Melancholické procházky	109
Ivan Blatný: Pomocná škola Bixley	109
Ladislav Fikar: Samotín	110
František Listopad: Daleko, blízko	111

Josef Kainar: Nové mýty	112
Josef Kainar: Lazar a píseň	113
Miroslav Florian: Tichá pošta	115
Karel Šiktanc: Heinovské noci	115
Karel Šiktanc: Zařikávání živých	117
Karel Šiktanc: Adam a Eva	118
Miroslav Holub: Denní služba	120
Miroslav Holub: Slabikář	120
Miroslav Holub: Jdi a otevři dveře	121
Odlřich Mikulášek: Divoké kačeny	122
Odlřich Mikulášek: Ortely a milosti	123
Odlřich Mikulášek: Šokovaná růže	124
Jan Skácel: Smuténka	125
Jan Skácel: Metličky	125
Ivan Diviš: Žalmy	126
Ivan Wernisch: Zimohrádek	127
Ivan Wernisch: Loutky	127
Ivan Wernisch: Včerejší den	128
Václav Hrabě: Blues pro bláznivou holku	129
Milan Kundera: Monology	130
Jiří Žáček: Anonymní múza	131
Jiří Žáček: Aprílová škola	132
Jiří Žáček: Kdo si se mnou bude hrát?	132

4. Poválečný surrealismus	132
Zbyněk Havlíček: Kabinet dra Caligariho	132

5. Experimentální (konkrétní) poezie	133
Josef Hiršal, Bohumila Grögerová: JOB-BOJ	134
Václav Havel: Protokoly	134

6. Poválečný český underground	135
Egon Bondy: Totální realismus	135
Ivan Martin Jirous, zvaný Magor: Magorovy labutí písně	136
Jáchym Topol: Miluju tě k zbláznění	137
J. H. Krchovský: Noci, po nichž nepřichází ráno	138

7. Písněvé texty	139
Jiří Suchý: Klokočí	139
Karel Kryl: Knížka Karla Kryla	140
Jaroslav Hutka: Texty z let 1967–1977	141

Z ČESKÉ PRÓZY 2. POLOVINY 20. STOLETÍ	143
Jan Drda: Němá barikáda	143
Julius Fučík: Reportáž psaná na oprátce	145

Obsah

Arnošt Lustig: Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou	147
Karel Ptáčník: Ročník jedenadvacet	148
Jan Otčenášek: Romeo, Julie a tma	150
Ladislav Fuks: Pan Theodor Mundstock	152
Ota Pavel: Smrt krásných srnců	154
Vladimír Neff: Císařské fialky	156
Jiří Šotola: Tovarýštvo Ježíšovo	158
Josef Škvorecký: Zbabělci	160
Bohumil Hrabal: Ostře sledované vlaky	163
Bohumil Hrabal: Obsluhoval jsem anglického krále	165
Vladimír Páral: Mladý muž a bílá velryba	167
Milan Kundera: Žert	168
Milan Kundera: Nesnesitelná lehkost bytí	170
Pavel Kohout: Katyně	173
Pavel Kohout: Kde je zakopán pes	175
Ludvík Vaculík: Český snář	178
Ivan Klíma: Láska a smetí	179
Karel Pecka: Motáky nezvěstnému	180
Michal Viewegh: Báječná léta pod psa	182
Jiří Kratochvíl: Uprostřed noci zpěv	184
Michal Ajvaz: Návrat starého varana	185

Z ČESKÉHO DRAMATU 2. POLOVINY 20. STOLETÍ	187
František Hrubín: Srpnová neděle	187
Ivan Vyskočil: Motomorfoza	189
Jiří Suchý – Jiří Šlitr: Jonáš a tingl-tangl	191
Václav Havel: Zahradní slavnost	193
Václav Havel: Audience	195
Ladislav Smoljak, Zdeněk Svěrák: Hospoda Na mýtince	197

Úvod

Znalost literatury je dána především čtenářským zážitkem, který nemůže žádná učebnice nahradit. Těžiště školní literární výchovy je tedy vždy v četbě literárních textů, ukázek i celých děl, v uvědomění si jejich podstaty a uměleckých hodnot.

V Čítance IV. jsou vybrány texty z moderní české a světové literatury v rozsahu osnov pro IV. ročník všech středních škol a 8. ročník víceletého gymnázia. Mají být inspirujícím podnětem, umožnit orientaci v literatuře, představu o jednotlivých spisovatelích, znacích kulturní epochy a uměleckých směrů. Ukázky jsou řazeny v chronologickém sledu vývoje literatury 2. poloviny 20. století, a to v návaznosti na učebnici *Literatura v kostce*. Ke každé ukázce je připojena základní charakteristika díla, nejdůležitější vysvětlivky, za ukázkami jsou návodné otázky k zamyšlení, k práci s textem, k jeho interpretaci.

Odpovědi na rozborové či shrnující otázky najdete v publikaci **Literatura v kostce**, případně **Kompletní přehled české a světové literatury**, nebo **Čtenářský deník k Literatuře v kostce**.

Ze světové literatury 2. poloviny 20. století

Francie

Jacques Prévert

Slova (1946)

zapamatuj si

Básnická sbírka (volný celek 95 básní, písní, krátkých próz, aforismů z 30. a 40. let), poezie bohatá tematicky i motivicky, v popředí milostná lyrika; záměrně jednoduché, zdánlivě prosté verše; zdroj inspirace – všednodennost, každodenní život obyčejných lidí; optimistické pojetí života a světa; vliv surrealistické poetiky (slovní hříčky, výstavba obrazu, záznam volného proudu vědomí – asociace založená na psychickém automatismu), ale ne k odkrývání subjektivního podvědomí, nýbrž k ozvláštňení, poetizaci zdánlivě banální reality; oslava svobody, touhy po štěstí a harmonii, odpor k násilí, válce, měšťáckým stereotypům, sobectví, lhostejnosti; metoda literární koláže, využití náznaku, nápovědi, smysl pro humor, překvapivou pointu, písňová melodika, asonance, hravá aliterace, slovní hříčky, rýmy; vliv autorovy činnosti v kinematografii → střídání pohledů panoramatických s polocelky a velkými detaily

* * *

To nezpívám já
ale květy které jsem spatřil
to se nesměju já
ale víno které jsem vypil
to nepláču já
ale láska kterou jsem ztratil.

Zahrada

Ani tisíce a tisíce let
Nestačí
Vypovědět
Vteřinku věčnosti
Kdy jsi mě políbila
Kdy jsem tě políbil
Jednoho rána ve svítivé zimě
V parku Montsouris v Paříži
V Paříži
Na zemi
Na zemi která je hvězdou.

Pro tebe má lásko

Šel jsem na trh s ptáky
a koupil ptáky
pro tebe
má lásko
Šel jsem na trh s květinami
a koupil květiny
pro tebe
má lásko
Šel jsem na trh se starým železem
a koupil řetězy
s těžkými okovy
pro tebe
má lásko
A potom jsem šel na trh s otroky
a hledal jsem tě tam
ale nenašel jsem tě
má lásko.

Přeložil P. Skarlant

Ze světové literatury 2. poloviny 20. století

Jak dělat podobiznu ptáka

Nejdříve namalovat klec
s otevřenými dvířky
pak namalovat
něco hezkého
něco prostého
něco krásného
něco vhodného...
pro ptáka
podepřít potom plátno o strom
v zahradě
v háji
nebo v lese
schovat se za strom
beze slova
bez pohnutí...
Někdy přijde pták brzo
ale může si dát na čas po dlouhá léta

než se rozhodne
Nedat se odradit
a čekat
čekat je-li třeba léta
přičemž rychlost nebo pomalost
příchodu ptáka není v žádném poměru
ke kvalitě obrazu

Když přijde pták
přijde-li
zachovat nejhlubší ticho
čekat až pták vstoupí do klece
a když tam vstoupí
pomalu zavřít štětcem dvířka
pak
smazat všechny příčky jednu po druhé
a dávat pozor abychom se nedotkli

žádného ptačího péra
Udělat potom obraz stromu
a vybrat tam nejhezčí větev
pro ptáka
namalovat i zeleň listů a svěžest větru
sluneční pyl
bzucení hmyzu v trávě za letního parna
a čekat pak až se pták rozhodne zpívat
Když pták nezpívá
je to špatné znamení
znamení že je obraz špatný
ale zpívá-li je to dobré znamení
znamení že můžete obraz podepsat
Tehdy vytrhnete zlehýnka
ptákoví jedno péro
a napíšete své jméno do rohu obrazu.

Přeložil A. Kroupa

Otázky

- Kde je v ukázkách nejpatrnější ztotožnění básníka se světem, jehož se dotýká, aby se naplnila slova P. Eluarda: „*Je-li poezie klíčem k světu, je zase svět klíčem k poezii.*“
- Doložte, že se Prévert inspiroval surrealistickou poetikou.
- Která témata jsou v Prévertově poezii nejčastější?
- Která z básní zachycuje ve uplyvajícím čase zlomek z věčnosti, aspoň vteřinu pocitu štěstí?
- Všimněte si, že některé básně vyvolávají vizuální dojem, mají i tvar.
- Kde se nejzřetelněji projevuje Prévertův záměr proměnit obyčejný svět v krásný a poetický, schopnost dívat se neotřelým způsobem na všednodennost?
- Vysvětlíte, že báseň Jak dělat podobiznu ptáka je vlastně podobenstvím tvorby, paralelou, nenápadným prozrazením, jak vzniká krása. Jak je osloven čtenář? Které jazykové prostředky připomínají jakoby praktický návod k použití?
- Proč si Prévertova poezie získala oblibu čtenářů? Zamyslete se nad tím z hlediska tématu, jazyka, přístupnosti.
- V kterých ohledech se Prévertova poezie stává nadčasovou?

Raymond Queneau

Stylistická cvičení (1947)

Téma

Polední špička na lince S. Mladík zhruba šestadvacetiletý, měkký kloubok, namísto stuhu ozdobný prýmek, nezvykle dlouhý krk. Všeobecná tlačenička na zastávkách. Zmíněný mladík se rozčiluje na svého souseda. Vyčítá mu, že do něj neustále vráží. Tón plačtivý, snaha o důraznost. Zahlédne volné místo a vrhne se k němu.

zapamatuj si

Obdivuhodný jazykový experiment – 99 stylových a žánrových variací jednoho banálního příběhu o mladém muži v autobusu a nepříšitém knoflíku; doklad autorova osobitého zájmu o jazyk, jehož bohatstvím, tj. nepřebernými stylistickými možnostmi, je fascinován; literární tvorba dostává povahu hry (= tendence experimentátorské skupiny autorů Oulipo)

O dvě hodiny později je viděn na Římském nádvoří u nádraží Saint-Lazare. Prochází se s přítelem, ten říká: „Měl by sis nechat semhle přišít knoflík.“ Ukazuje kam (na výstřih) a vysvětluje proč.

Vulgárně

No to sem se vole nasral vole do eska ne, ňák vole kolem poledne ne. Tak sem tam vole vlez a koupil si vole lístek ne a najednou vole čumim jak vrána ne, stojí tam takovej vole kriplík co tam vole stojí blbej jak patník ne, kejhák vole jak teleskop a s kusem špagátu kolem vole hučky ne, by ses posral... Za dvě hodiny jedu vole přes Římák ne, a ten vole kriplík tam vole kecá s jiným kriplíkem ne. Hele, povídá mu vole ten druhej kriplík, by sis měl semhle přišít knoflík, povídá a čumí vole tomu prvnímu do vejstřihu vole ne, vod raglánu.

Botanicky

Když už mi pod tím kaštanem málem zdřevěněly nohy, přijel autobus. Narouboval jsem se na zadní plošinu a zapustil kořeny. Opodál potichu rašil nějaký křen s přerostlou lodyhou a liánou na květníku. Zničehonic celý zežloutl a zpuco-

Volný verš

Bus
plný
plný a přeplněný
srdce
pusté
pusté a zpustošené
krk
dlouhý
dlouhý, velmi dlouhý
prýmek

val řimbabu, která ho prý hrozila udusit. Nato sebral svých pět švestek a vydal se hledat panenskou půdu...

Americky

Tohle odpoledne zrovna když tejkuju tu eslajnu, vidím jednoho mana: suprdlouhý krk, na klobouku dekoraci. V momentě atakuje jednoho starýho mana a argumentuje s ním, že mu šlape na jeho fúty, tedy když jde někdo na bus nebo ven z něho. Ale pak ten argument stopne, když vidí volnej síť. Skáče pro něj a okupuje ho. Za dvě hodiny ho mítnu na Roumanskvéru s jedním frendem, říká mu: Múvni ten knoflík o pár inčů nahoru. Jako knoflík u koutu. Jako ten frend.

Exklamace

Hele! Poledne! Nejvyšší čas! Honem na autobus! To je lidi! to je lidi! jako ty sardinky! legranda! a hele ho! chlápka! ten ksichtík! a ten krk! pětasedmdesát cent'oušů! nejmiň a ten prýmek!... No tohle! no fakt! ne! vidím dobře! to je on! támhle! na Římském nádvoří! před nádražím! se prochází! sem a tam! ještě s jedním! a ten mu říká! že by si měl přišít knoflík! no vážně! knoflík na kabát! knoflík!

...
a nenadálé setkání před nádražím
o tisíci ztemnělých ohních
onoho srdce, onoho krku, onoho
prýmku, oněch nohou,
onoho volného místa
a onoho knoflíku.

Přeložil P. Ouředník

Otázky

- Vedle zajímavého jazykového experimentu autora si uvědomte také bohatství, vtip a možnosti češtiny a umění překladatele.

Ze světové literatury 2. poloviny 20. století

Albert Camus**Cizinec** (1942) – zfilmován 1967 Viscontim**zapamatuj si**

Krátký román (nebo novela), dílo raného **existencialismu**; děj se odehrává v Alžírsku, kde se autor narodil; základní téma – absurdita lidského bytí, otázka smyslu lidské existence; protiklad úsilí člověka a zbytečnosti tohoto úsilí, analýza absurdního světa nelidskosti: zachyceny pocity osamělosti, úzkosti z prázdnoty světa bez Boha, bezvýchodnosti, lhostejnosti vůči životu člověka i pokrytecké společnosti; člověk vržený do světa je odsouzen k svobodě (ale prožívá ji teprve ve vyhocené životní situaci), k nutnosti volit, rozhodovat se, jednat, žít navzdory absurditě lidského údělu, který má jen jedinou jistotu – smrt. **Dvě části díla:** 1) vyprávění úředníka Mersaulta (ich-forma) – věčně, až kronikářsky podaný dosavadní život (pohřeb matky, povrchní milostný vztah k bývalé kolegyni Marii Cardonové, seznámení s podivným sousedem Raymondem Sintèsem; v závěru sugestivní obrazy konfliktu na pláži – Mersault a Raymond se stali terčem nenávisti dvou Arabů, přítel maurské dívky, s níž se Raymond rozešel; Arabové vyprovokovali srážku, Raymond byl zraněn, Mersault pak při procházce na pláži, oslněn a omámen žárem slunce, bezdůvodně zastřelil jednoho z Arabů; 2) věčně strohý popis Mersaultova uvěznění, výslechů a odsouzení k trestu smrti + střízlivé sebereflexe – vnitřní sebehodnocení člověka, lhostejného k vlastnímu osudu, rekapitulace života, poznání, že člověk je hodnocen jen podle vnějších projevů; Mersault, usmýkán řetězcem náhod a odsouzen společností ve jménu jejich pseudohodnot, přijímá vyrovnaně smrt jako jedinou jistotu – nechce se přizpůsobit běžným životním konvencím, proto zůstává **cizincem ve světě lidí**; obviňuje společnost, v níž nemá cenu ani láska, přátelství, mravní ušlechtilost, ani život; odmítá kněze, dotýká se ho jen vlastní smrt = osamělý protest proti lživosti, nelidskosti, pokrytectví; marnost boje proti abstraktně pojatému zlu

Část I, kapitola 6

V dále bylo vidět tu scvrklou tmavou hmotu skaliska, zahalenou oslňujícím oparem světla a mořského prachu. Vzpomněl jsem si na chladivý pramen za skaliskem. Potřeboval jsem uslyšet znova hrkot jeho vody, cítil jsem potřebu uniknout slunci, námaze a ženskému pláči, potřebu vyhledat ten stín a jeho pohodu. Ale když jsem přišel blíž, uviděl jsem tam znova toho Raymondova mládence.

Byl sám. Ležel na zádech s rukama pod hlavou, tělem na slunci a jen obličej měl v stínu skaliska. V tom horku se mu z modráků kouřilo. Trochu mě zarazil. Pro mě to bylo odybyté, cestou k prameni jsem si na něj ani nevzpomněl.

Hned jak mě zahlédl, nadzvedl se a sáhl si do kalhot. Já zas ovšem v kapse saka otevřel v ruce Raymondův revolver. A on si pak znova lehl na záda, jenom ruku z kapsy nevyndal. Byl jsem od něho dost daleko, asi deset metrů. Pod jeho přivřenými víčky jsem chvílemi tušil číhavý pohled. Ale jinak mi v tom rozpáleném vzduchu jeho obrysy ustavičně jen tancovaly před očima. Vlny šuměly ještě lenivěji a ochableji než v poledne. Totéž slunce, totéž světlo na téže písčtině, která se táhla až sem. Už dvě hodiny se den nehnul z místa, už dvě hodiny kotvil v oceánu rozteklého kovu. Na obzoru proplul parník a jeho černá skvrna sklouzla jen po okraji mého pohledu, bez pohnutí upřeného na Araba.

Napadlo mě, že stačí udělat půlobrat, a bude po všem. Ale ze zadu se na mě tiskla celá pláž a tetelila se sluncem. Postoupil jsem o pár kroků k prameni. Arab se nehnul. Byl přece jen ještě dost daleko. Asi pro ty stíny v obličejí vypadal, jako kdyby se smál. Já jsem vyčkával. Tváře mi hořely úžehem a cítil jsem, jak se mi do očí hrnou kapky potu. Slunce pralo stejně jako ten den, co jsem pochovával maminku, a stejně jako tehdy mě páliło nejmíc čelo, v němž mi pod kůží všechny žilky tepaly naráz. Úpal se už nedal snést, a tak jsem se pohnul kupředu. Věděl jsem, že je to bláznovství, že se jedním krokem slunce nezbavím. Přesto jsem udělal ten krok, jediný krok dopředu. A tentokrát Arab, pořád vleže, vytasil nůž a nastavil ho v slunci proti mně. Na oceli se rozstříklo světlo a do čela jako by mě zasáhla dlouhá jiskřivá čepel. Zároveň pot slitý v obočí mi stekl všechen najednou na víčka a potáhl je teplou hustou clonou. Za tím závojem slz a soli oči osleply. Už jsem nevnímал nic než sluneční činely na čele, a nezřetelně taky třpytivý oštěp vytrysklý z napřaženého nože přede mnou. Ten hořící šíp mi

ohlodával řasy a bolestivě ryl do očí. To byla chvíle, kdy se všechno zakymácelo. Z moře se vyvalil hustý řehavý oblak. Nebe jako by se po celé délce otevřelo a chrlilo oheň. Celá má bytost se napjala a já zaťal ruku na revolveru. Kohoutek povolil, prst mi sjel na hladké bříško pažby, a teď, v tom suchém, ohlušujícím třesku, všechno začalo. Setřásl jsem pot i slunce. Pochopil jsem, že se právě zvrátila rovnováha dne, výjimečné ticho pláže, na níž jsem prožil štěstí. Vystřelil jsem pak ještě čtyřikrát do nehybného těla, a kulky se do něho zakusovaly, ani to nebylo znát. Jako bych čtyřikrát krátce zaklepal na bránu neštěstí.

Část II, kapitola 4

Rozhodovalo se o mém osudu a nikdo se mě na nic neptal. (...) Například prokurátorova řeč mě brzy začala unavovat.

* * *

Jestli jsem dobře pochopil, jádrem jeho výkladu bylo tvrzení, že jsem svůj zločin předem uvážil.

* * *

Zběžně shrnul události od mamčininy smrti. Poukázal na mou bezcitnost, na to, že jsem nevěděl, jak byla maminka stará, že jsem se byl hned druhý den koupat s cizí ženou, šel do biografu na Fernandela a pak se vrátil domů s Marií. Chvilku mi trvalo, než jsem tohle místo pochopil, protože říkal „jeho milénka“ a pro mě to byla Marie. Pak přešel k příběhu s Raymondem. Musel jsem uznat, že jeho výklad událostí není násilný. Všechno co říkal, bylo logické.

* * *

„Nuže, pánové,“ pravil státní návladní. „Načrtl jsem vám průběh událostí, které tohoto člověka přivedly až k tomu, že s plnou rozvahou zabíjel. A to zdůrazňuji,“ řekl. „Nebot se nejedná o prostou vraždu, o nerozvážný skutek, jemuž byste mohli přiznat polehčující okolnosti. Tento muž, pánové, je inteligentní. Sami jste ho slyšeli, pravda? Dovede odpovídat. Ví, co slova znamenají. A nelze říci, že jednal, aniž si uvědomil, co činí.“

Na vlastní uši jsem se doslechl, že jsem považován za inteligentního. Jenom jsem nedovedl pochopit, jak se můžou z vlastností obyčejného člověka stát pádné důkazy proti zločinci.

Část II, kapitola 5

Kaplan se na mě podíval a z jeho očí jako by hleděl smutek... Jeho přítomnost mě skličovala a dráždila. Už jsem ho chtěl požádat, aby odešel, aby mě nechal na pokoji, ale vtom se ke mně znova obrátil a znenadání zvolal, jako by to nemohl zadržet: „Nemůžu vám uvěřit. Víím jistě, že i vy jste poznal touhu po jiném životě.“ Odpověděl jsem, že ano, samozřejmě, ale to že je přece stejně bezvýznamné jako přání zbohatnout, závodně plavat nebo mít hezčí nos. Patří to do stejné kategorie. Zarazil mě a zeptal se, jak si ten život představuji. Vykřikl jsem na něj: „Jako místo, kde bych moh vzpomínat na tenhle život,“ a hned jsem dodal, že už toho mám po krk. Ještě chtěl se mnou mluvit o Bohu, ale já k němu přistoupil a snažil jsem se mu naposledy vysvětlit, že mi už nezbyvá moc času. Nechtěl jsem o něj přicházet kvůli Bohu. Zkoušel ještě začít odjinud a zeptal se, proč mu říkám „pane“ a ne „otče“. To mě dorazilo a odpověděl jsem, že on můj otec není: patří k těm druhým.

„Ne, milý synu,“ řekl a položil mi ruku na rameno. „Já jsem s vámi. Ale vy to vědět nemůžete, protože vaše srdce je slepé. Budu se za vás modlit.“

V té chvíli, sám nevím proč, jako by ve mně něco prasklo. Začal jsem křičet z plných plic a spílal jsem mu a řekl jsem mu, aby se nemodlil. Popadl jsem ho za límec sutany. Až ze dna srdce jsem dával radost i vztek a všechno na něj chrlil. Vypadá tak sebejistě, co? A přece z jeho jistot žádná se nevyrovná jedinému ženskému vlasu. Není si ani jist, jestli je naživu, vždyť žije jako mrtvý. Já třeba vypadám, jako bych měl jen prázdné ruce. Ale sebou si jistý jsem, a vším jsem si jistý, jsem si jistý svým životem i tou smrtí, která už dlouho čekat nebude. Samozřejmě, mám jen tohle. Ale aspoň tu jistotu držím v rukou stejně pevně, jako ona drží mě. Měl jsem pravdu a mám pravdu, pokaždé mám pravdu. Žil jsem určitým způsobem a byl bych mohl žít jinak. Dělal jsem tohle a nedělal jsem ono. Neudělal jsem to nebo ono, ale udělal jsem zas něco jiného. A nakonec co? Jako bych byl celou tu dobu jen čekal na tuhle minutu a na to svítání, aby mi daly za pravdu. Nic, dočista nic nemá význam a já dobře vím proč. On ví taky proč. Po celý ten nesmyslný život, který jsem vedl, čísel ke mně z hloubky mé budoucnosti skrz všechny ty roky, které ještě nezačaly, temný van a všude, kam až dolehl, dostalo všechno, co mi poskytovaly roky o nic skutečnější, ve kterých jsem žil, jen jediný význam, ten van všechno vyrovnal. Co je mi do smrti jiných, do lásky k nějaké matce, co je mi do jeho Boha, do životů, které si lidi vytvářejí, do osudů, které si zvolí, mne si měl zvolit osud jediný stejně

Ze světové literatury 2. poloviny 20. století

jako miliardy privilegovaných, kteří se jako on nazývají mými bratry. Copak to nechápe? (...) Zalykal jsem se křikem. Ale dozorcí už mi tahali kaplana z rukou a vyhrožovali mi. On je uklidnil a chvilku se na mě mlčky díval. Do očí mu vhrkly slzy. Otočil se a šel.

Po jeho odchodu se mi znova vrátil můj klid. Byl jsem vysílený a převalil jsem se na pryčnu. Podle všeho jsem potom nějakou dobu spal, poněvadž jsem se vzbudil a na obličej mi padaly hvězdy. Doléhaly ke mně zvuky venkova. Vůně noci, země a soli mě chladily do spánků. Zázračný mír tohoto spícího léta do mě vnikal jako vzedmuté moře. V té chvíli na okraji noci zavlyly někde sirény. Dávaly znamení k odjezdům ve světě, který mi byl už nadobro lhostejný. Poprvé za dlouhou dobu jsem vzpomínal na maminku. Jako bych najednou pochopil tu její hru, že začíná znova. Tam dole, taky tam dole kolem útulku, kde životy dohasínaly, měl večer podobu tesklivého smíru. Na dosah smrti si maminka jistě připadala oproštěná a přichystaná prožívat všechno znova. Nikdo, nikdo neměl právo nad ní plakat. A já si taky připadal přichystaný všechno znova prožívat. Jako by mě ten prudký hněv očistil ode všeho zlého a jako by mě zbavil naděje, já pod tou nocí těžkou hvězdami a znameními se poprvé otevíral něžné netečnosti světa. A protože jsem vnímal, jak se mi podobá, jak se mi bratrsky podobá, já cítil, že jsem býval šťastný, že dosud šťastný jsem. Ještě aby se všechno dovršilo, abych si nepřipadal tak sám, mohl jsem si už jen přát hustý dav diváků, který mi přijde na popravu a uvítá mě pokřikem plným nenávisti.

Přeložil M. Žilina

Otázky

- Charakterizujte ústřední postavu díla, posuďte míru Mersaultovy lhostejnosti z ukázek a z této jeho úvahy: *Dobrá, tedy zemřu. Dřív než ostatní, samozřejmě. Ale každý přece ví, že život za tu námahu nestojí. V podstatě mi bylo naprosto jasné, že je celkem jedno, zemřeme-li ve třiceti nebo v sedmdesáti, poněvadž samozřejmě tak jako tak budou žít ostatní muži a ostatní ženy dál a celá tisíciletí se na tom nic nezmění. A tohle tedy bylo nad slunce jasnější. Pokaždé bych umíral zas jen já, teď jako za dvacet let.*
V tomto bodě mých úvah mi trochu vadilo, že při pomýšlení na dvacet let života před sebou mnou projelo strašné škubnutí. Nedalo se nic dělat, musel jsem je zdušit představou, jak by asi vypadaly mé myšlenky a pocity za dvacet let, až bych měl život chtít nechtět za sebou a musel to balit. Jak už jednou člověk umírá, otázka jak a kdy ztrácí význam, to je mimo diskusi.
- Čím se Mersault liší od ostatních obyčejných lidí? Posuďte jeho povahu, co mu schází, v čem je důsledný? Najděte místo, kde sám hodnotí svůj čin. Čím je Mersaultovo jednání vedeno?
- Jak a podle čeho byl hodnocen a posuzován Mersault vyšetřovateli, soudci i obhájcem?
- Které myšlenky obsahují Mersaultovy sebereflexe? Jaké jsou základní pocity camusovské postavy? V čem je síla Camusova absurdního člověka?
- Všimněte si i zvláštního jména hrdiny Mersaulta, v němž lze vysledovat i skryté pojmy moře (mer) a slunce (soleil). Jak a kde obojí hrálo důležitou roli?
- Vyhleďte místo, kde je Mersault přiveden k záchvatu zuřivosti, když se ho kněz snažil přimět k účinné lítosti. Kdy teprve dochází k usmíření, uklidnění a uvědomí si zákonitost absurdity vlastní existence? Proč odmítá duchovní útěchu? Jak souvisí hrdinův psychický stav s přírodní scenerií?
- Vysvětlete na základě 2. ukázky podstatu existencialismu. Mersault je osamocen, odsouzen k smrti – vysvětlete název románu.
- Porovnejte Mersaultovy úvahy ve vězení s úvahami někdejšího Máchova Viléma. Porovnejte, co má společného Camusův hrdina se Stendhalovým Julíenem Sorelem.
- V čem jsou společné rysy, v čem odlišné s Kafkovým dílem?
- Jak souvisí Camusovo dílo s dobou, v níž vzniklo? Co aktuálního skrytě vyslovuje?

Jean-Paul Sartre

Zed' (1939)

zapamatuj si

Soubor 5 novel (Zed', Místnost, Herostrates, Intimita, Mládí šéfa) odpovídajících **existenciální** filozofii autora (člověk si uvědomuje absurditu lidské existence, smrt jako nutný konec, svobodně rozhoduje o svém osudu ap.); děj stejnojmenné novely je situován do období španělské občanské války a má absurdní závěr; hlavní postava a vypravěč Pablo Ibbieta, španělský republikán, je zajat frankistickými fašisty a čeká v cele s dalšími (Tom, Juan) na rozsudek; před smrtí se může zachránit, pokud prozradí úkryt vůdce odboje Ramóna Grise; dokáže se zbavit strachu ze smrti, rozhodne se nic neprozradit; jen z legrace označí hřbitov a márnici, ač ví, že Gris je bezpečně ukryt na vesnici u bratrance; paradoxně byl však Gris dopaden a zastřelen na hřbitově (změnil místo úkrytu) → Ibbieta si proti své vůli zachrání život, poprava je tím dočasně odložena; obecně znamená motiv zdi nepřekročitelnou mez mezi člověkem uzavřeným do sebe a ostatním světem, je symbolem vzájemné oddělenosti lidí, tedy absurdity bytí

Zed' – zkráceno

Pedro zazíval, vstal a šel sfouknout lampu. Řekl svému kumpánovi:

„Hrome, to je zima.“

Sklep zešedl. V dálce jsme zaslechli výstřely.

„Už to začíná,“ řekl jsem Tomovi, „asi to odbývají na zadním dvoře.“

Tom požádal lékaře o cigaretu. Já nechtěl; nechtěl jsem ani cigarety, ani alkohol. Od té chvíle střelba nepřestala.

„Pozoruješ?“ řekl Tom.

Chtěl ještě něco říci, ale zmlkl, díval se na dveře. Dveře se otevřely a vstoupil poručík se čtyřmi vojáky. Tom upustil cigaretu.

„Steinbock?“

Tom neodpověděl. Pedro na něj ukázal.

„Juan Mirbal?“

„To je ten na slavníku.“

„Vstaňte,“ řekl poručík.

Juan se nehýbal. Dva vojáci ho vzali v podpaží a postavili ho na nohy. Ale jak ho pustili, upadl.

Vojáci zaváhali.

„Není první, komu je špatně,“ řekl poručík, „musíte ho odnést, vy dva; tam se to spraví.“

Obrátil se k Tomovi:

„Tak pojdte.“

Tom vyšel mezi dvěma vojáky. Druzí dva vojáci šli za nimi, nesli chlapce v podpaží a v podkolení. Neomdlel; oči

měl zešíroka otevřené a po tvářích mu tekly slzy. Když jsem chtěl taky jít, poručík mě zarazil:

„Vy jste Ibbieta?“

„Ano.“

„Vy tady počkáte: pro vás si přijdou za chvíli.“

Odešli. Belgičan a dva hlídači taky, zůstal jsem sám. Nechápal jsem, co se se mnou děje, ale bylo by mi milejší, kdyby to se mnou skoncovali hned. V téměř pravidelných intervalech jsem slyšel výstřely; při každé salvě jsem se roztrásl. Čhtělo se mi řvát a rvát si vlasy. Ale zaťal jsem zuby a ruce jsem vrazil do kapes, protože jsem chtěl zůstat čistý.

Za hodinu si pro mě přišli a dovedli mě do prvního poschodí, do místnůstky, kde bylo cítit doutníky a kde bylo horko k udušení. Byli tam dva důstojníci, kouřili, seděli v křeslech a na kolenou měli rozložená lejstra.

„Jmenuješ se Ibbieta?“

„Ano.“

„Kde je Ramón Gris?“

„Nevím.“ Ten, co mě vyslychal, byl malý a tlustý. Měl skřípec a kruté oči.

Řekl mi:

„Pojď blíž.“

Po pošel jsem blíž. Vstal, vzal mě za paži a díval se na mě, jako by mě chtěl rovnou pochovat. Přitom mě vši silou mačkal svaly. Ne proto, aby mě mučil, byla to velká hra: chtěl mě ovládnout. (...)

Ze světové literatury 2. poloviny 20. století

„Buď ty, nebo on. Zůstaneš naživu, když nám řekneš, kde je.“

Ti dva šviháci ve vysokých botách a s bičíky byli přece taky lidi a taky co nevidět umřou. Trochu později než já, ale o mnoho ne. A zaměstnávali se tím, že hledali ve svých lejtrech jména, pronásledovali jiné lidi, aby je uvěznili nebo vyhladili; měli své názory o budoucnosti Španělska i o jiných věcech. Jejich horlivost mi připadla odporná a směšná: už jsem si nedovedl představit, že bych byl na jejich místě, připadalo mi, že jsou blázni.

Malý tlustoch se po mně pořád díval a švihal se bičíkem do bot. Všechna jeho gesta byla vypočtená, chtěl vypadat jako bujně divoké zvíře.

„Tak co? Rozuměl jsi?“

„Nevím, kde je Gris,“ odpověděl jsem. „Myslel jsem, že je v Madridu.“

Druhý důstojník ležerně zvedl bledou ruku. Ta ležernost byla taky vypočtená. Viděl jsem jejich drobné lsti a žasl jsem, že jsou na světě lidé, které to baví.

„Máte čtvrt hodiny na rozmyšlenou,“ řekl pomalu. „Odvedte ho do skladu s prádlem, za čtvrt hodiny ho přivedete zpátky. Jestli bude dál zapírat, bude okamžitě popraven.“

Věděli, co dělají: celou noc jsem čekal; potom mě nechali ještě hodinu čekat ve sklepě, zatím zastřelili Toma a Juana, a teď mě zavírají do skladu s prádlem; jistě si tenhle tah včera připravili. Říkali si, že nervy časem povolí, a doufali, že mě tak dostanou.

Zmýlili se. Sedl jsem si ve skladu na stoličku, protože jsem byl zesláblý, a začal jsem přemýšlet. Ale ne o jejich návrhu. Ovšem že jsem věděl, kde je Gris: skrýval se u svého bratrance, čtyři kilometry za městem. Taky jsem věděl, že neprozradím, kde se ukrývá, ledaže by mě mučili (ale na to, zdá se, nepomýšleli). To vše bylo dokonale, nezměnitelně zařízeno a nikterak mě to nezajímalo. Jen bych byl rád chápal důvody svého chování. Raději pojdu, než bych Grise vyzradil. Proč? Neměl jsem už Ramóna Grise rád. Mé přátelství k němu odumřelo chvíli před úsvitem, spolu s mou

láskou ke Conche, spolu s mou touhou žít. Je pravda, stále jsem si ho vážil; byl to tvrdý chlap. Ale kvůli tomu jsem se přece nerozhodl umřít místo něho; jeho život neměl větší cenu než můj. Žádný život neměl cenu. Postaví člověka ke zdi a střílejí do něho, dokud nezdechne: jestli jsem to já nebo Gris nebo někdo jiný, to je jedno. Věděl jsem, že neznamená pro Španělsko víc než já, ale kašlal jsem na Španělsko a na anarchisty: na ničem už nezáleželo. Ale byl jsem tam, mohl jsem zachránit svou kůži, když prozradím Grise, a odmítal jsem to udělat. Připadalo mi to spíš komické: byla to umíněnost. Říkal jsem si:

„Musíš být tvrdohlavý!“ A podivně jsem se rozveselil.

Přišli pro mě a odvedli mě zas k těm dvěma důstojníkům. Zpod nohou nám vyběhla krysa, a to mě pobavilo.

* * *

„Tak co,“ řekl tlustý důstojník, „přemýšlel jsi?“

Prohlížel jsem si je se zájmem jako vzácný hmyz. Řekl jsem jim:

„Vím, kde je. Je schovaný na hřbitově. V některé hrobce nebo v márnici.“

Chtěl jsem si z nich vystřelit. Chtěl jsem vidět, jak vstávají, zapínají si opasky a dávají horlivě rozkazy.

Vyskočili.

„Jdeme tam. Molesi, vyžádejte si od poručíka Lopeze patnáct mužů. A tobě,“ řekl mi malý tloušťák, „jestli jsi mluvil pravdu, splním, co jsem slíbil. Jestli sis z nás udělal blázny, tak si to odneseš.“

S křikem odešli a já klidně čekal pod dozorem falangistů. Občas jsem se pousmál, říkal jsem si, jak se asi budou tvářit.

Viděl jsem je, jak zvedají náhrobní kameny, otvírají jedna dvířka hrobky po druhých. Představoval jsem si celou tu situaci, jako bych byl někdo jiný: vězeň, který si umíní, že bude dělat hrdinu, vážní falangisté se svými kníry a chlapi v uniformách pobíhající mezi hroby; bylo to k popukání.

Za půl hodiny se malý tlustoch vrátil sám.

Přeložil J. Čermák

Otázky

- Co konkrétně může znamenat pojem zed' nejen v názvu novely?
- Doložte rysy existenciální filozofie.
- Pokuste se vyjádřit, čím se liší Sartre od Camuse.

Alain Robbe-Grillet

Žárlivost (1957)

zapamatuj si

Klasické dílo tzv. **nového románu** (metaromán, antiromán, „škola pohledu“) – protiklad k balzacovskému románu 19. stol. s tradiční kompozicí děje, postavami a vševědoucím vypravěčem; skutečnost podána detailním popisem běžných věcí a jevů bez příčinné souvislosti a časové chronologie a zachycením subjektivních reakcí na tyto podněty; různé úhly pohledu (i zúčastněné postavy) – vše viděno jakoby okem kamery; postavy bez psychologické motivace a charakteristiky (kafkovská bezejmennost, anonymizace, nekonkrétnost) – vnitřní psychické dění podáno jen prostřednictvím vnějšího chování postav (dialogy, gesta) → úsilí o objektivitu; pohrávání s příběhem a znejistování je dáno i dvojsmyslným názvem (*La jalousie* znamená žaluzii i žárlivost) – pohled skrz žaluzie, v určitém úhlu, prostoru k vidění; pojem *žárlivý* lze chápat i jako synonymum k mrzutý, znepokojený, zoufalý; základní situace: 3 majitelé banánové plantáže – detailní popisy řady setkání A..., manželky jednoho z majitelů, a jejího přítele Francka (v jejím domě, vyjíždí do přístavního města za obchodním jednáním a za nákupy, pozdní návraty atd.), třetí postava jakoby stálý svědek je manžel A... (nikdy nevystoupí, není jmenován, o jeho přítomnosti svědčí jen třetí židle, příbor ap.) – jeho všudypřítomným očima autor ukazuje situaci, ač zdůrazňuje, že děj se odehrává jen v hlavě neviditelného vypravěče, tj. spisovatele a čtenáři; ani zmínka o milostném vztahu A... a Francka, ale z detailů může vyplývat žárlivé podezření (gesta rukou, mnohovýznamné úsměvy, pohledy, slovní narážky, rozestavení židlí aj.) → možnost různé interpretace; fragmentarizace dějů, hovorů, stereotypní opakování nebo variace týchž jevů (nalévání aperitivu, zabíjení stonožky, zmínky Francka o manželce Christianě, přesné zachycení interiéru) a tajemné nápovědi zvyšují napětí a estetický účinek; hlavní důraz na imaginaci, invenci – na formu; součástí textu jsou úvahy; experimenty s jazykem, např. nové využití slovesných časů a způsobů (nečekané střídání kondicionálu, přezenta, futura)

Na večeři je tu zase Franck, usměvavý, přívětivý, hovorný. Christiana s ním tentokrát nepřišla; zůstala doma u dítěte, které má trochu horečku.

* * *

Ale dnes večer ji A ... přece jen čekala, aspoň dala prostřít pro čtyři. Dá přebytný příbor hned odněst.

Na terase klesne Franck do jednoho z nízkých křesel a obligátním zvoláním konstatuje jejich pohodlnost. Jsou to velmi prostá křesla ze dřeva a kožených popruhů, zhotovená podle návrhu A ... domorodým řemeslníkem. A ... se nakloní k Franc-kovi, aby mu podala sklenku.

Ačkoliv se už docela setmělo, nepřála si A ..., aby přinesli lampy, protože, jak řekla, přitahují komáry. Sklenky jsou skoro až po okraj plné směsi koňaku a sodovky, ve které plave kostička ledu. Aby snad v úplné tmě obsah neobratným pohybem nepřevrhla, přistoupí A ... až těsně ke křeslu, kde sedí Franck. V pravé ruce drží opatrně sklenku, kterou mu určila. Druhou rukou se opře o opěradlo křesla a skloní se k němu tak blízko, že se jejich hlavy octnou u sebe. Franck zamumlá několik slov: patrně poděkování.

A ... se hbitě vztyčí, uchopí třetí sklenku – nebojí se, že ji rozlije, poněvadž není tak plná – a jde si sednout vedle Francka; ten dál líčí poruchu nákladního auta, o které začal vykládat, sotva přišel.

A ... dnes večer sama rozestavila křesla, když je sluha vynesl na terasu. Její křeslo a to, které přichystala pro Francka, stojí vedle sebe u zdi domu – lenochem ke stěně, pochopitelně – pod oknem kanceláře. Má tudíž A ... Franckovo křeslo po levici a po pravici – jenže víc vpředu – stoleček s láhvemi. Druhá dvě křesla umístila z druhé strany stolu ještě víc doprava tak, aby nepřekážela pohledu z prvních dvou křesel přes zábradlí. Rovněž kvůli „rozhledu“ nejsou tato druhá dvě křesla obrácena k ostatním: stojí napříč, natočena šikmo k sloupkovému zábradlí a k protější stěně. Následkem toho musí osoby, které v nich sedí, namáha-vě vytáčet hlavu doleva, kdykoli se chtějí podívat na A ... – především se to týká čtvrtého, nejvzdálenějšího křesla.

Ze světové literatury 2. poloviny 20. století

Třetí křeslo, vlastně skládací sedátko z plátna napjatého na kovovém rámu, mezi čtvrtým křeslem a stolem, stojí trochu více vzadu. Právě toto méně pohodlné sedadlo zůstalo prázdné.

* * *

Celý dům je prázdný. Je prázdný od rána.

Teď je půl sedmé. Slunce zmizelo za skalnatou ostruhu, kterou končí nejvýznamnější výběžek vysočiny.

Je noc, černá, strnulá noc, která nepřináší osvětlení, plná ohlušující vřavy cvrčků, bez konce, bez začátku.

A ... se do večere nevrátí. Než se vydá na zpáteční cestu, navečeří se s Franckem ve městě. Neřekla, že se má pro ni něco chystat. To znamená, že nebude nic potřebovat, až se vrátí. Je zbytečné na ni čekat. Rozhodně je zbytečné čekat na ni s večerí.

Na stůl v jídelně položil sluha jediný příbor proti dlouhému a nízkému příborníku, který zabírá skoro celou stěnu mezi otevřenými dveřmi do přípravy a zavřeným oknem do dvora. Záclony nezakrývají šest černých tabulek okna, poněvadž je nikdo nestáhl.

Velkou místnost osvětluje jediná lampa. Stojí na jihozápadním rohu stolu (to jest na straně u přípravy) a svítí na bílý ubrus. Napravo od lampy označuje Franckovo místo skvrnka od omáčky, podlouhlá křivolaká kaňka, s drobnějšími tečkami kolem. Na opačné straně padají paprsky lampy kolmo na holou stěnu dva kroky od stolu; v ostrém světle vystupuje obraz stonožky, kterou Franck zamáčkł.

* * *

A... by už dávno měla být zpátky.

Ovšem je dost důvodů, kterými se zpoždění dá vysvětlit. Odmyslíme-li si nehodu – ačkoliv se nikdy nedá vyloučit –, mohli třeba dvakrát za sebou píchnout a řidič musil spravovat pneumatiku: sundat kolo, rozmontovat plášť, najít díru v duši ve světle reflektorů atd.; při příliš tvrdém nadskočení se jim mohl někde přetrhnout drát, například jim přestaly svítit reflektory: musí závadu dlouho hledat a potom nouzově opravit v chabém světle baterky. Vozovka je v tak špatném stavu, že při rychlé jízdě mohlo dojít i k poškození důležitých součástí: zlomilo se péro, ohnula se osa, rozbila se skříň... Nebo musili pomoci jinému šoferovi v nesnázích. Takovou věc nelze odmítnout. Různé náhody mohly zdržet už jejich odjezd: některá schůzka se nepředvídaně protáhla, hoteliér byl příliš liknavý, přijali na poslední chvíli pozvání k večeri atd. atd. Konečně mohl být šofer tak unaven, že odložil návrat na druhý den.

Přeložila A. Hartmanová

Otázky

- V čem je podstata poetiky nového románu?
- V čem je nový román odlišný od balzacovského realistického románu i od děl Prousta, Joyce?
- Na co je redukována skutečnost a proč?
- Doložte v textu ukázky pedantický, detailní popis objektivní skutečnosti.
- Doložte, že tzv. „škola pohledu“ je spojením pohledu všudypřítomných očí (smyslů) a kombinujícího mozku (rozumu).

odkaz

Viz Literatura v kostce,
kap. Světová literatura 2. pol. 20. stol.

Samuel Beckett (irský spisovatel, píšící převážně francouzsky)

Čekání na Godota (1952)

zapamatuj si

Typické **absurdní drama** (antidrama) o 2 jednáních; neurčitý čas a prostor, téměř prázdná scéna (venkovská cesta se stromem a kámen) = místo, kde dva tuláci Estragon a Vladimír vedou nekonečný chaotický dialog plný banalit, nic nedělají, pouze marně čekají na jakéhosi Godota, který by snad mohl změnit jejich beznadějný osud (nemohou jinak, nechtějí-li se oběsit); setkání, absurdní hovor a konfrontace s dalšími dvěma postavami, které se naopak pohybují, ale beze smyslu: Pozzo s bičem (symbolizuje bezmeznou moc, vychloubačnou a brutální povahu) a jeho otrok Lucky vlečený na provaze jako pes (ponížený, neschopný projevit svou vůli) – táhne kufr, stoličku a koš s jídlem; v 2. dějství (nazítří) ve stejné době a na stejném místě takřka opakování téže scény, ale výměna pozic: Pozzo oslepl, je závislý na Luckym (který oněmí) a tuláčích – vlečou se životem bez cíle; obě jednání končí oznámením jakéhosi chlapce, že Godot nepřijde dnes, ale určitě zítra; hra o nekonečném a marném čekání, tematika tragické a zoufalé bezvýchodnosti a bezmocnosti člověka, jeho apatii – pochmurná komedie s groteskními obrazy (klaunské scény pádů, obouvání a zouvání bot, padání kalhot) = obraz člověka postmoderní doby, v níž se hroutí mezilidské vztahy a ztrácí pocit smyslu života, podobenství o soudobém světě absurdnosti, nehybnosti a opakování v kruhu, o situaci lidstva; otázky (odkud přicházíme, kam jdeme) rekapitulovány, kladeny marně, působí absurdně, zůstávají bez odpovědí; úzkostné čekání nekončí příchodem Godota (symbolu jakési naděje); cyklická výstavba hry – opakování banalit, členění refrémem *Čekáme na Godota* – tím vyjádřena „dějovost“ hry (nic se neděje, nedaří se ani odchod); nakonec si pohrávají s možností sebevraždy, ale daleko jednodušší je čekat dál na vykoupení

- VLADIMÍR Musíme zítra zpátky.
ESTRAGON Proč?
VLADIMÍR Čekat na Godota.
ESTRAGON Máš pravdu (*Ticho*). Nepřišel?
VLADIMÍR Ne.
ESTRAGON A teď je už moc pozdě.
VLADIMÍR Ano, už je noc.
ESTRAGON A kdybychom to nechali plavat? (*Ticho*) Kdybychom to nechali plavat?
VLADIMÍR Potrestal by nás. (*Ticho. Zahleď se na strom*). Jen strom žije.
ESTRAGON (*zahleděný na strom*) Co je to?
VLADIMÍR Strom.
ESTRAGON Nojo, ale jaký druh?
VLADIMÍR Nevím. Vrba.
ESTRAGON Pojd' se podívat. (*Táhne Vladimíra ke stromu. Zůstanou před ním nehybní*) Co kdybychom se oběsili?
VLADIMÍR Na čem?
ESTRAGON Nemáš kousek provazu?
VLADIMÍR Ne.
ESTRAGON Tak teda nemůžem.
* * *
- ESTRAGON *po velmi vzrušených gestech a nesouvislých slovech* Proč mě nikdy nenecháš spát?
VLADIMÍR Cítil jsem se osamělý.
ESTRAGON Zdálo se mi, že jsem byl šťasten.
VLADIMÍR To zkrátilo čas.
ESTRAGON Zdálo se mi, že...
VLADIMÍR Buď zticha!
(*Ticho*)
Zajímalo by mě, zda je opravdu slepý.
ESTRAGON Kdo?
VLADIMÍR Tvrdil by skutečný slepec, že nevnímá čas?
ESTRAGON Kdo?
VLADIMÍR Pozzo.
ESTRAGON On je slepý?
VLADIMÍR Tvrdil to.
ESTRAGON No a?
VLADIMÍR Zdálo se mi, že nás viděl.
ESTRAGON To se ti jen zdálo.
(*Ticho*)
Pojďme odtud. Nemůžem. To je pravda.
(*Ticho*)
Viš určitě, že to nebyl on?
VLADIMÍR Kdo?

ESTRAGON	Godot.	CHLAPEC	Ne, pane.
VLADIMÍR	Ale kdo?	VLADIMÍR	Nebyl jsi tady včera?
ESTRAGON	Pozzo.	CHLAPEC	Ne, pane.
VLADIMÍR	Ale ne! Ale ne! (<i>Ticho</i>) Ale ne!	VLADIMÍR	Jsi tady dnes poprvé?
ESTRAGON	Já přece jen vstanu. (<i>Namáhavě vstává</i>) Au!	CHLAPEC	Ano, pane. (<i>Ticho</i>)
VLADIMÍR	Už nevím, co si myslet.	VLADIMÍR	Na příkaz pana Godota?
ESTRAGON	Mé nohy. (<i>Sedne si a zkouší se zout</i>) Pomoz mi!	CHLAPEC	Ano, pane.
VLADIMÍR	Spal jsem, zatímco jiní trpěli? Spím snad v tuto chvíli? Co řeknu o tomto dni zítra, až budu myslet, že jsem se probudil? Že jsem čekal na tomto místě se svým přítelem Estragonem až do setmění na Godota? Že přišel Pozzo se svým soumarem a že s námi mluvil? Ovšem. Ale co z toho všeho bude pravda? (<i>Estragon po marné námaze s botami usne. Vladimír ho pozoruje</i>) On nebude vědět o ničem. Bude mluvit o kopancích, které dostal, a já mu dám mrkev. (<i>Ticho</i>) Rozkročmo nad hrobem se těžko rodí. Na dně jámy blouznivý hrobník nasazuje svá pouta. Je čas stárnout. Vzduch je plný našich výkřiků. (<i>Naslouchá</i>) Ale zvyk zmůže mnoho. (<i>Hledí na Estragona</i>) Mě taky kdosi pozoruje a říká: spí, neví, že spí. (<i>Ticho</i>) Dál nemohu. (<i>Ticho</i>) Co jsem to říkal? (<i>Chodí pobouřeně sem a tam, zastaví se u levé kulisy a zahledí se do dálky</i>) (<i>Vpravo vejde Chlapec, který tu byl včera. Zastaví se a čeká</i>)	VLADIMÍR	Dnes večer neprijde.
		CHLAPEC	Ne, pane.
		VLADIMÍR	Ale přijde zítra.
		CHLAPEC	Ano, pane.
		VLADIMÍR	Určitě.
		CHLAPEC	Ano, pane. (<i>Ticho</i>)
			* * *
		VLADIMÍR	Co dělá pan Godot? (<i>Ticho</i>) Slyšíš?
		CHLAPEC	Ano, pane.
		VLADIMÍR	No a?
		CHLAPEC	Nedělá nic, pane. (<i>Ticho</i>)
			* * *
		VLADIMÍR	Má pan Godot plnovous?
		CHLAPEC	Ano, pane.
		VLADIMÍR	Světlý nebo... (<i>váhá</i>)... černý?
		CHLAPEC	(<i>váhá</i>) Myslím, že bílý, pane. (<i>Ticho</i>)
		VLADIMÍR	Milosrdenství!
			(<i>Ticho</i>)
CHLAPEC	Pane... (<i>Vladimír se obrátí</i>) Pane Alberte...	CHLAPEC	Co mám vyřídit panu Godotovi, pane?
VLADIMÍR	Začněme znovu. (<i>Ticho. Chlapci</i>) Ty mě nepoznáš?	VLADIMÍR	Řekni mu... (<i>odmlčí se</i>)... řekni mu, žes mě viděl... (<i>zamyslí se</i>)... žes mě viděl.

Přeložil J. Kolář

Otázky

- Doložte nejdůležitější znaky absurdního dramatu. Čím se odlišuje od tradičního dramatu?
- Jak autor vyjadřuje postoje a pocity postav?
- Čím je stylově příznačný dialog mezi Estragonem a Vladimírem? O čem svědčí? V jakém smyslu jsou oba konfrontováni s Pozzem a Luckym?
- Výrazem čeho je smutek, zemdlelost, monotónnost? Jaký smysl mají opakování, návraty variujících se významů v celkové stavbě hry?
- Co asi symbolizuje Godot? Proč nepřišel? Co autor napovídá volbou jmen? (Estragon je francouzské, Vladimír slovanské, Pozzo italské, Lucky anglické).
- Co vše je ve hře symbolické? Co symbolizuje pán a otrok?
- Co je základním tématem hry? Kterého kompozičního prvku autor používá? Z které filozofie vychází obsahově? Pověšměte si jazykových a formálních prostředků.
- Vzpomeňte si, že principy absurdity se uplatnily i v jiných žánrech a útvarech než v dramatu – kde? Kde jste se už setkali s podobnou fragmentaritou v rovině postav (nedostaví se, chybí, marně je očekávána)?
- Před čím autor varuje a jak?

Eugène Ionesco

Plešatá zpěvačka (1948)

zapamatuj si

Klasické jednoaktové **absurdní drama** (antihra), autorova prvotina, založila tradici absurdního divadla; je charakterizována jako komedie, ač podle slov autora „*východí pocit nebyl pocit komiky*“; groteskní, bezvýhodné situace jsou však vyvolávány; inspirační zdroj – nepřírozené rozhovory v konverzační příručce angličtiny; jednající postavy: manželé Smithovi, k nimž přichází na návštěvu Martinovi, pak vedou fantasmagorickou konverzaci plnou slovních nesmyslů, banalit, otřepaných jazykových klíšé a nesouvislých vět → vyvolána nicotná, bezvýhodná situace; postupně rozhovor nabývá na agresivitu (úsilí každého prosadit svou neměnnou pravdu) → ztragičtění (odcizený konzumní svět, zmanipulované a trpné postavy upadající do konformismu; vtom vstupuje do děje velitel hasičů, aby uhasil požár, který má vypuknout na několika místech ve městě; po ujištění, že nikde nehoří, zůstává a všechny postavy pokračují v nesrozumitelné komunikaci, kterou nelze zastavit; v závěru si oba páry vymění místa a Martinovi opakují totéž, co Smithovi v 1. scéně (absurdní stereotyp), hyperbolizace nesmyslnosti, jazyková ekvilibristika; vliv dadaismu, vytvoření situace, kdy jazyk jako základní prostředek komunikace přestává plnit svou funkci („tragédie řeči“) a je příčinou lidského nedorozumění = obraz moderní společnosti, nesnesitelných podmínek, pocitu existenciální absurdity; svět demaskován, realita bytí zbavena smyslu (opakováním týchž frází se odvádí pozornost od skutečných problémů, veřejnost je mystifikována)

Výstup XI

PANÍ MARTINOVÁ

Já mohu koupit kapesní nůž pro svého bratra, ale vy nemůžete koupit svému dědovi Irsko.

PAN SMITH

Člověk chodí po nohou, ale ohřívá se elektřinou nebo uhlím.

PAN MARTIN

Ten, kdo dneska prodá krávu, bude mít zítra kávu.

PANÍ SMITHOVÁ

V životě se jeden musí dívat z okna.

PANÍ MARTINOVÁ

Ale je možno si sednout na židli, když nemá okna.

PAN SMITH

Člověk aby stále myslel na všechno.

PAN MARTIN

Strop je nahoře, podlaha je dole.

PANÍ SMITHOVÁ

Řeknou-li ano, je to jen takový způsob mluvení.

PANÍ MARTINOVÁ

Jak si kdo ustele, tak si lehne.

PAN SMITH

Vezměte kruh a polaskejte se s ním a zvrhne se vám v bludný kruh.

PANÍ SMITHOVÁ

Učitel ve škole učí žáky číst, ale kočka kojí kotata, dokud jsou malá.

* * *

PANÍ SMITHOVÁ

Čekám, až mě vodovod přijde navštívit ke mně do mlýna.

PAN MARTIN

Dá se dokázat, že sociální pokrok je mnohem lepší s cukrem.

PAN SMITH

K čertu s leštěním!

(Po této poslední odpovědi pana Smitha zůstanou ostatní chvíli tiše, uzašlí. Je cítit, že tu vládne jisté nervové podráždění. Údery hodin jsou také nervóznější. Odpovědi, které následují, se musejí říkat zprvu ledovým nepřátelským tónem. Nepřátelství a nervozita stále rostou. Ke konci této scény musí všechny čtyři osoby stát velmi těsně u sebe, musí řvat své repliky, zvedat pěsti, připraveny vrhnout se na sebe.)

* * *

PAN SMITH

Kakadů, kakadů, kakadů, kakadů, kakadů, kakadů, kakadů, kakadů.